

**Postava Ježíše Krista a vztah filosofie a víry u Ladislava Hejdánka
Petr Andjelkovski**

- ◆ článek, česky, vznik: 2012
- ◆ article, Czech, origin: 2012

Postava Ježíše Krista a vztah filosofie a víry u Ladislava Hejdánka

Andjelkovski Petr (UJEP – FF)

Otázka filosofie a víry je s ohledem na evropskou tradici průkazně ve vzájemné závislosti. Tento fakt má původ v tom, že křesťanství, náboženství západního světa, stojí na třech základních pilířích, a sice na židovské tradici, na tradici antického světa, přesněji řečeno helénismu a samozřejmě na odkazu života Ježíše Krista. Vztah filosofie a víry byl po celé dva tisíce let tedy pro Ladislava Hejdánka něčím oboustranně závislým, tím, kdy jedno podmiňovalo druhé a opačně. To ale neznamená, že by kooperace filosofie a víry nevedla ve své interpretaci k problémům a to např. v oblasti reflexe víry, kdy se nabízejí otázky po její smysluplnosti či opodstatnění vzhledem ke společenskému vývoji. Právě s příchodem fenoménu modernity lze totiž konstatovat, že význam víry stále více slábne, což ale neznamená, že by se tento ústup nemohl stát výzvou k posílení vazeb mezi filosofií a vírou, posílením toho, co činí lidský život smysluplnějším. Ladislav Hejdánek je proto přesvědčen, že „rozlišení víry, vedoucí k praxi, od reflexe víry, jíž se snaží víra porozumět sobě samé, je nesmírně důležité. V praxi dosvědčená víra je prvotní a hlavní; reflexe je na druhém místě. Reflexí víry tedy rozumíme tu zvláštní schopnost, jíž se víra obrací k sobě samé, hledíc sama sobě porozumět v rámci celkového pochopení světa.“¹ Stává li se totiž součástí tohoto pochopení i filosofie stojící na tradici pojmového myšlení, dostává odkaz samotného Ježíše odlišný výraz, který se v průběhu celého středověku, novověku i moderní doby značně odklonil od svého původního poselství. Tyto posuny ve vnímání jeho života a toho co sám Ježíš vyznával, se odehrávaly hned v několika podobách. Předně došlo k vytvoření rozdílů mezi Kristem kérygmatu, tj. Kristem prosazovaným v úředním rámci dané křesťanské konfese, a Kristem skutečným – nezávislým na rozlišování jednotlivých konfesních proudů, které se formovaly pozvolna, a to především z důvodu faktu odlišné reflexe v rámci celé řady různých církevních řádů. To je podle Ladislava Hejdánka zapříčiněno právě výše zmiňovaným *rozdílem mezi vírou samotnou a mezi reflexí víry*, je však jistě přesvědčen o tom, že tato distinkce je něčím nevyhnutelným, což způsobuje snaha o zachování odkazu Ježíšova života. Např. význam patristiky je tak zcela jistě průkazný, především tedy v otázce vytvoření Ježíšova dědictví, dochází však k odklonům, které mohou ve své finální podobě vést až k samotnému překonání původního významu víry v podobě filosofických otázek stojících na tradici předmětného myšlení, a to proto, že např. právě patristika, jejíž časový výměr působnosti leží v období 1. až 7. st. n. l., jádro svého významu vztahuje k samotnému fenoménu křesťanství. Myšlenkový aparát jejich autorů však stojí na tradici antického světa. Podle Ladislava Hejdánka je podobný pozvolný epochální přechod přítomný v modernitě, jejímž průvodním znakem jsou především projevy sekularizace, což vede k postupnému oslabování křesťanské víry, respektive k proměnně osobního vztahu věřících (ale i nevěřících) vůči jejímu původnímu poselství. Je totiž přesvědčen o tom, „že pro moderního člověka není snadné porozumět podstatě náboženství, kterému se odcizil a které už dávno nezná v jeho vnitřní síle... ale ať už dnes náboženská situace vypadá jakkoli, zůstává faktem, že vývoj lidského vědomí se na žádné ze svých cest neobešel bez náboženství... v náboženství (totiž) v každém případě existuje vývoj a pokrok.“² K pochopení výše řečeného je proto nezbytné navrátit se k původnímu zdroji, k životu Ježíše Krista.

Ohledně postavy Ježíše, onu představu skutečného Krista Hejdánek přičítá tomu, že dle jeho názoru Ježíš pojímal víru absolutně, což je příčinou toho, že u „Ježíše nelze dohledat žádnou teologii či učení o Bohu... Ježíš tak mluví o Bohu nepředmětně, nedělá jej předmětem svých výkladů.“³ Místo představy Boha, jakožto abstraktní pojmové entity, se proto do popředí u Ježíše podle Hejdánka dostává opačně právě již zmiňovaná víra a to ve své absolutní podobě, kdy se otázka transcendence nepodstupuje žádné analýze, která by tuto víru jakkoli pojmově zdůvodňovala, či prostě a stručně vystavovala ji reflexi. Víra je tak jednáním, praxí, tj. vírou ze sebe sama, nikoli její reflexí. Podle profesora Hejdánka tedy „jejím postojem nejsou výhrady,

¹ Ladislav Hejdánek; *Filosofie a víra*, Praha 1999, Druhé rozšířené vydání str. 15

² *tamtéž*, str. 27

³ *Časopis Souvislosti* - 4/1990 – *Ježíš jako výzva*

nýbrž aktivita.“⁴ Otázku úplného pojetí víry u Ježíše Krista, jak Ladislav Hejdánek dále tvrdí, poprvé otevřel Gerhard Ebeling⁵, který kladl důraz nikoli na to, co Ježíš říká, ale jak sám věří. To se v životní praxi projevuje tím, že není třeba zdůrazňovat, že „jde o víru v něco či v někoho, na něco či na někoho.“⁶ Pochopení Ježíše v pravém slova smyslu se proto musí odehrávat s odhlédnutím od předešlého, v tomto případě tedy od tradice předmětného myšlení či od výše zmiňovaného Krista kérygmatu, obrazu sloužícího k účelům následných zvyklostí, jež byly vytvořené po jeho smrti, což vedlo ke značné proměně autenticity Ježíšova působení. Ve své podstatě lze však jít ještě dál a to až k tvrzení: že „v Ježíši došla víra své realizace, svého uskutečnění. Poznání dějinné důsažnosti Ježíšovy nás osvobozuje od tradičních dogmat, otevírá nám oči pro jejich dobrý záměr a zároveň nám ukazuje širší a hlubší perspektivy víry.“⁷ I přes to je však nutné konstatovat, že profesor Hejdánek víru zkoumá spíše filosoficky než theologicky, což působí poněkud rozporně, avšak ve své podstatě vede k lepšímu uchopení celého tématu, jelikož „K celku se totiž dovede vztáhnout (v reflexi) pouze filosofie; filosofie je svou podstatou systematická principiální reflexe.“⁸ Od výše zmiňovaných potíží s prolínáním těchto disciplín však též neodhlíží, konkrétně tvrdí: „Od té doby, co theologie přestala být filosofickou disciplínou (jako tomu bylo u Aristotela), a od té doby, co filosofie už nemůže být chápána jako vysoce sice postavená, ale přece jenom ve vztahu k theologii disciplína služebná (jako tomu bylo ve středověku a dodnes je třeba v tomismu), stává se také vztah těchto dvou disciplín velkým problémem.“⁹ Jádrem těchto potíží jistě tkví v tom, co je víra ve své podstatě, kdy Ladislav Hejdánek sice respektuje tradiční odpověď typu: „Véra je dar“, ale jak takovou odpověď uchopit, protože „víra nevyrůstá z ničeho daného, jejím nezbytným předpokladem je něco, co tu jaksi není k dispozici, co nepatří ke skutečnosti, která člověka obklopuje a k níž on sám (i se svou subjektivitou) náleží. (Véra) je aktem důvěry a spolehnutím, ale současně vykočením a programem, je nadějí i silou; je zakotvením, ale také pohybem vpřed, nachýleností k činu, je zaměřena do budoucnosti, mnohé očekává, ale aktivně pomáhá při jeho nastolení... víra tedy není ničím sama o sobě, nemá žádnou skutečnou podobu než právě ve vztahu ke skutečnosti.“¹⁰ Předcházející věta podle mého názoru tedy prokazuje jakýsi symbiotický vztah mezi vírou a filosofií, což ale víru ve své podstatě stále více staví do pozice, kdy se její reflexe stává součástí pojmového myšlení, součástí předmětného světa, což je ovšem v rozporu s představou o absolutní víře, která abstrahuje od všeho, co stojí vůči ní vně, tedy včetně reflexe. Dalším důležitým faktorem se zde tedy stává budoucnost, jakožto výzva, jakožto časový výměr, ve kterém se ukrývá pravda. Je důležité proto zmínit Emanuela Rádlu a jeho citát: „Pravda neexistuje, ale platí, pravdu nemáme, pravda má nás“, což pravdu činí skrytou v budoucnosti či v oblasti, která v kontextu přítomnosti přesahuje možnosti absolutního lidského zdůvodnění. S ohledem na naše bytí tak pravda, ať už svou obtížností ji uchopit či tím, že je skrytá v budoucnosti, značí výzvu, která je podmíněna naší výší ochoty podstupovat sebe sama aktuální reflexi, být této reflexi otevřen, což se zpětně promítá do našeho vztahu k přítomnosti, minulosti ale právě i k budoucnosti. To je jistě podmíněné schopností pojmového myšlení, jelikož reflexe pravdy, obdobně jako víry není to samé jako víra či pravda ve své absolutní poloze a Ladislav Hejdánek doslova tvrdí, že „svou reflexi musí podniknout každý sám a na vlastní náklady, na vlastní riziko. Obrozenecký ideál „vzdělanosti“ a „mravní zachovalosti“ není v žádném případě na škodu, ale nestačí, chybí li mu hlubší zakotvení v tom, co každé vědění a každou mravnost umožňuje a zakládá: jen otevřená oddanost pravdě a sebe samu kontrolující láska k druhým lidem nás mohou vést po lidských cestách, po cestě člověka.“¹¹ Nabízí se tedy jistě otázka, v jaké podobě tedy nahlížet onu pravdu skrytou v budoucnosti? Těžko se bude jednat o pravdu v kontextu shody mezi poznáním a věcí, tj. v oblasti tzv.

⁴ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha 1999, Druhé rozšířené vydání str. 17

⁵ Gerhard Ebeling, theolog a hermeneutik, autor studií o Ježíši Kristu a Martinu Lutherovi.

⁶ Časopis Souvislosti - 4/1990 – *Ježíš jako výzva*

⁷ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha 1999, Druhé rozšířené vydání, str. 21 a 25.

⁸ Filosofický časopis R. 1990 roč. 38 Č. 1-6, str. 758 – *Reflexe v politice a otázka politického subjektu*

⁹ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha 1999, Druhé rozšířené vydání, str. 8

¹⁰ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha 1999, Druhé rozšířené vydání, str. 12 - 13

¹¹ Filosofický časopis R. 1990 roč. 38 Č. 1-6, str. 758 – *Reflexe v politice a otázka politického subjektu*

korespondenční teorie, spíše se jedná o pravdu z oblasti intersubjektivního jednání, jakožto postoji více lidí k určitému tématu, např. k tématu spravedlnosti či o pravdu ve smyslu pochopení jsoucna ve své celistvosti, např. v intenci citátu Paula Gaugiuna, který použil jako název jednoho svého obrazu: *Odkud přicházíme? Co jsme? Kam jdeme?* Tj. jako snahu člověka o pochopení sebe sama. Budeme li tedy pravdu nahlížet prismatem její možné stratifikace, s patřičným ohledem na téma ontologie, respektive tedy možností jejího užití, v rámci čeho, s přihlédnutím k čemu atp., jakou roli zde tedy hraje význam budoucnosti? V případě pravdy ve výše zmiňovaném „gauguinovském“ slova smyslu se její vztah s vírou tedy komplikuje v té chvíli, představíme li si užití obsahu slova pravda v té absolutní poloze, jakou Ladislav Hejránek užívá v kontextu víry, kdy *jejím postojem nejsou výhrady, nýbrž aktivita*. Synonymem pro pravdu je totiž právě filosofie, a to ve své potřebě hledat, v rámci stávajícího bytí se pokoušet nalézt či racionálně zdůvodnit tj. alespoň nacházet části její celistvosti, která je jistě skrytá v budoucnosti či v oblastech poznání, které přesahují dosavadní možnosti lidského zdůvodnění. Taková necelá pravda, v té pozici, kdy se vztahuje k lidskému úsilí o pochopení veškerenstva, totiž činí život smysluplnějším a člověku umožňuje čelit budoucímu, avšak ve své opačné – absolutní – podobě by se stala konečným cílem lidského hledání, což by zákonitě vedlo i k pádu všech podob víry, které se stávají onou *nadějí i silou; zakotvením, ale také pohybem vpřed, nachýleností k činu*. Podle mého názoru lze tedy pouze víru uplatňovat ve své absolutní podobě, pravda, jakožto pojetí pochopení sebe sama, je proto navždy výzvou budoucnosti. Víra, ve své podstatě, se totiž nevztahuje k předmětnému světu, což člověku umožňuje vytvářet si řád, který může – je li schopen odříkání – činit svět smysluplným i přes to, že řadu otázek z oblasti předmětného světa shledává jako nezodpověditelné. Problém vztahu filosofie a víry je tedy podle mého názoru skryt v tom, že filosofie a víra by se neměly slučovat, a už vůbec nahlížet v poslušnosti, kdy víra filosofii předchází, což se projevilo např. v pozdním středověku¹² a vzhledem k současné podobě křesťanského světa je již naprosto nereálné. Moderní svět však čelí totožnému problému, kdy víra předchází filosofii a stává se tak často pouhou záminkou pro zdůvodnění takové filosofie, která své priority prosazuje bez ohledu na to, jak moc je sdílena či v jaké míře je realizovatelná v běžném životě. Víra vytvářená na bázi reflexe z oblasti předmětného světa se totiž často stávala iracionální příčinou filosofie, do jejíhož obsahu se tato iracionalita dále promítala a zdůvodňovala tak veškerá jednání.¹³ Klasickým příkladem jsou např. totalitní režimy či režimy k totalitě tendující, které víru staví pouze do role instrumentu, jenž plní svou funkci pouze do té chvíle, dokud to intersubjektivní příčina shledává směřovatelné v otázce vlastního, předem vytyčeného účinku. Právě za tohoto stavu však víra předchází filosofii a podle potřeby se jí nadřazuje, zejména v té chvíli, kdy není schopná předkládat adekvátní důvody vlastního jednání. Rozměr nezbytné pokory člověka, ať už v oblasti respektu vůči transcendentním řádům či prosté reflexe toho, že jsou, byly a stále budou otázky přesahující možnosti racionálního zodpovězení, je tak spjatý s ochotou pojmát víru a filosofii jako vzájemně se obohacující, avšak na sobě nezávislý vztah, který nereflektuje myšlení a víru pouze za účelem zdůvodnění materiálního světa, ale samozřejmě i oblastí, které tento svět přesahují. To ale neznamená, že lze filosofii s vírou slučovat! Francouzský matematik a filosof Blaise Pascal má k tomuto veskrze vhodnou větu: „Srdce má své důvody, o nichž rozum nic neví.“¹⁴ Krom toho, že se Pascal věnoval moderním vědám a filosofii, byl též hluboce věřícím člověkem, v jeho osobě tak byly přítomné obě složky daného tématu, včetně třetí, a sice vědy, jež od 16. století začíná hrát v otázce víry a filosofie též důležitou roli. Věda je totiž pravým původcem toho, co nelehkost tématu filosofie a víry značně prohloubilo. Podle Ladislava Hejrána je rozdíl mezi filosofií a vědou způsoben tím, že *filosofie nemůže redukovat svůj úkol na problémy ryze objektivní*, jak to činí právě věda, která není schopná uchovat svůj *nejvlastnější bytostný charakter* jako filosofie.¹⁵ Stejně tak věda není způsobila k tomu brát v potaz Pascalovu výše zmiňovanou větu, že *srdce má své důvody, o nichž rozum nic neví*. Stojí naprosto vně takovéto

¹² Např. Tomáš Akvinský tvrdil, že vztah filosofie a víry nelze slučovat, i když obě, avšak odlišnou cestou, vede k jedné pravdě. Akvinského pět cest k Bohu však víru stavilo do dominantní pozice vůči vědě či filosofii, což se samozřejmě neobešlo bez reakce, zejména se stále narůstajícím vlivem vědy apod.

¹³ Křesťanství v obecné podobě takto fungovat nemohlo, protože se reflexe vztahovala k transcendentnímu řádu, který byl nadřazen všemu pozemskému.

¹⁴ Blaise Pascal, *Myšlenky*, zlomek 277

úvahy a to i přes to, že autorem této věty je věřící člověk, vědec i filosof v jedné osobě. Pascal je však též autorem citátu: „Víra je něco jiného než důkaz, důkaz je lidský, víra je *dar* od Boha“¹⁶, což vědu staví do odlišné pozice i vůči víře. Nástup fenoménu vědy je tedy tím, co způsobilo vznik moderní éry a v průběhu několika posledních staletí vedlo ještě k většímu posílení důrazu v oblasti předmětného světa. Jistě, neříkám tím nic nového, avšak na základě předchozího nelze tvrdit to, co se často stává vděčným tématem celé řady soudobých myslitelů, kteří současné civilizační obtíže spojují s fenoménem nejen vědy, ale i filosofie, jíž nahlíží jako původce interpretačních potíží veškeré reality. Spolu s tím dochází i k časté radikální kritice křesťanské víry, jelikož ji shledávají jako nehodnou soudobého světa. Platí samozřejmě obvyklý fakt, že kritici filosofie stojí v protikladu vůči kritikům vědy. Příčina podle mého tkví právě v obtížnosti celkového zdůvodnění universa, které je podmíněno schopností víry. A to proto, že víra se, ve své absolutní podobě, jako jediná vztahuje k nepředmětnému. Ukončím tedy svůj krátký vstup Hejdánovým citátem: „A tak skutečně před námi stojí naléhavý úkol, nově interpretovat sobě i celému světu jádro křesťanské zvěsti, jádro evangelia... Ať se nám to líbí nebo nelíbí, musíme se vzdát termínů i pojmů v křesťanské tradici sebevýznamnějších, jestliže už dnes nenavazují na běžnou zkušenost moderního člověka... Dnes je (svět) plný filosofických idejí, vědy a techniky. Nemůžeme uplatňovat svou víru v tomto světě a této skutečnosti si nevšímat.“¹⁷ „Má-li člověk zůstat člověkem, nesmí se nikdy vzdát kritické reflexe, jíž vždy znovu podrobuje svůj individuální život i život své společnosti.“¹⁸

Možná otázka: Jak lze tedy vztah filosofie a víry slučovat s fenoménem modernity? Lze jej vůbec provést?

Albert Camus: „Poznání se rozšířilo do té míry, že svět a duch ztratily jakékoliv opěrné body. Je pravda, že trpíme nihilismem. Ale nejobdivuhodnější jsou kazatelské řeči o „návratech“. Návrat ke středověku, k přírodnímu myšlení, k půdě, k náboženství, k celému arzenálu starých známých řešení. K tomu, abychom mohli těmto útěchám přiznat jakous takous účinnost, museli bychom dělat, že neexistují naše poznatky – jako kdybychom se ničemu nenaučili – , prostě předstírat, že jsme vymazali, co se vymazat nedá. Bylo by třeba jedním škrtem pera odepsat přínos několika století a nepopíratelné výsledky práce ducha, který nakonec na svůj vlastní rub vytváří chaos. Toto je nemožné. Abychom se uzdravili, je nutné se s onou pronikavostí a jasnozřivostí vyrovnat. Je třeba vzít v úvahu, že náhle jasně vidíme svoje vyhnanství. Intelligence není zmatená, protože poznání převrátilo svět. Je zmatená, protože se s tímto převrácením nedokáže srovnat. Nedokázala si „na tuto myšlenku zvyknout.“ Až se jí to podaří, veškerý zmatek zmizí. Zůstane pouze převrat a jasné vědomí, jež o něm duch má. Znamená to přetvořit celou civilizaci.“ Albert Camus – „Zápisníky“ sv. II. 1942 – 1951 str. 22

¹⁵ Tato věta je zkráceným obsahem úryvku z Hejdánkovy přednášky *Věřit a myslet*; Ladislav Hejdánek - *Filosofie a víra*, Praha 1999 str. 189

¹⁶ Blaise Pascal, *Myšlenky*, zlomek 241

¹⁷ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha – 1999, str. 33

¹⁸ Filosofický časopis R. 1990 roč. 38 Č. 1-6, str. 758 – *Reflexe v politice a otázka politického subjektu*

